

Fietscultuur

INLEIDING Peter Pelzer

Fietsen wordt in de Lage Landen als iets heel normaal gezien. Er wordt nauwelijks stilgestaan bij het feit dat deze fietscultuur uniek is. AGORA stelde deze situatie drie jaar geleden aan de kaak met het themanummer 'Fietsen' en een symposium. Er is veel gebeurd in de tussentijd; reden voor een update met een minithema over fietscultuur.

'Ze keek me woedend aan, mompelde 'klootzak' en reed snel verder.' De Amerikaan Pete Jordan is stomverbaasd wanneer een fietser hem bijna van de sokken rijdt op een Amsterdams fietspad. Net als dat hij zich verwondert over de vele bellende fietsers in de Nederlandse hoofdstad. Zwijmelend ziet hij stelletjes een fiets delen, het toppunt van romantiek in de wereld van Jordan. Zoiets zou hij thuis in Portland – toch de fietshoofdstad van de Verenigde Staten – nooit meemaken. Hij is spontaan verliefd op het Mokums fietsparadijs en besluit te blijven. De fascinatie voor de tweewieler blijft. Sterker, de verbazing en bewondering zijn zo groot dat inmiddels tot planoloog geschoolde Jordan in 2013 een boek uitbrengt over Amsterdam: 'De Fietsrepubliek'.

We hebben een buitenstaander nodig om onze ogen te openen.

Volgens de uitgever van het boek is 'Fietsen een fenomeen dat voor Nederlanders zó gewoon is, dat we misschien juist een buitenstaander nodig hebben om ons de ogen te openen'. Ofwel: omdat fietsen onderdeel is van ons dagelijks handelen kunnen we het nauwelijks op waarde schatten. De nadruk ligt in het Nederlandse fietsbeleid op infrastructuur. Een nieuwe fietssnelweg van Almere naar Amsterdam, de fietsparkeerproblematiek op Utrecht Centraal of een kunstzinnig

fietspad in Noord-Brabant. Veel minder aandacht is er voor culturele factoren als gedrag, geschiedenis en ervaringen. 'De Fietsrepubliek' vult dit gat overtuigend. Het historisch overzicht is goed gedocumenteerd, alhoewel de auteur soms wat al te deterministisch redeneert. Geestig en scherp zijn Jordans observaties over fietsgedrag, bijvoorbeeld over de gewoonte om verkeerslichten te negeren: 'Elke keer dat het licht op rood sprong, vervolgde een lange sliert onverschrokken fietsers hun weg, bijna alsof ze werden voortgetrokken door de fietsen voor hen en voortgeduwd door de fietsen achter hen. (...) Het drong nu wel tot me door dat voor veel Amsterdamse fietsers, groen 'rijden' betekende, oranje ook 'rijden' betekende en rood misschien niet direct 'rijden', maar ook niet bepaald 'stop' betekende'.

Fietscultuur

Jordans boek kan worden gelezen als een pleidooi voor meer aandacht voor fietscultuur. Dit was eveneens het uitgangspunt voor AGORA om in 2010 een themanummer over fietsen uit te brengen en een paar maanden later een symposium over fietscultuur te organiseren. Een van de vragen die centraal stond: hoe kun je meer mensen op te fiets krijgen met 'zachte' maatregelen? Marco de Brömmelstroet en Marc van Woudenberg betoogden bijvoorbeeld dat we veel kunnen leren van autocampagnes. Deze spelen vaak sterk in op het gevoel, terwijl fietscampagnes in de regel nogal rationeel zijn (goedkoop, gezond, etc.). Ondertussen komt er in de beleidspraktijk steeds meer aandacht voor andere vormen van marketing om verschillende aspecten van fietsgedrag te beïnvloeden. Zo liet in Amsterdam het Stadsdeel Centrum in 2011 een doolhof van fietswrakken bouwen om aandacht te vragen voor het weesfietsenprobleem.

In deze AGORA een ander voorbeeld van innovatieve manieren om fietsgedrag te veranderen. Bureau Wijkwiskunde deed in 2012 onderzoek naar fietsen in Amsterdam Nieuw-West. Fietsen blijft hier ver achter bij de rest van Amsterdam. Jongeren van allochtone afkomst fietsen minder, aldus de onderzoekers, vanwege het slechte imago. Inmiddels is Bureau Wijkwiskunde een nieuw project gestart dat probeert dit imago te verbeteren. In een foto-essay laat stadsantropoloog Merlijn Michon zien hoe ze dit aanpakken. Bewust met foto's. Een beeld zegt zeker in het geval van imago meer dan duizend woorden.

Habitus

Een andere spreker op het symposium over fietscultuur was Giseline Kuipers, hoogleraar sociologie aan de Erasmus Universiteit en de Universiteit van Amsterdam. Zij betoogde dat fietsen gezien moet worden als onderdeel van onze nationale habitus. Dit begrip, afkomstig van de Franse socioloog Pierre Bourdieu, staat volgens Kuipers voor 'aangeleerde praktijken, gebruiken, gevoelens, en standaarden die zo zeer deel van onszelf zijn geworden dat ze vanzelfsprekend en natuurlijk voelen.' Indien een huis te koop staat op '5 minuutjes' van het centrum, gaan we er vanzelfsprekend vanuit dat dit fietsminuten zijn. De Nederlander is zich, in tegenstelling tot Pete Jordan, nauwelijks bewust van zijn gedrag omdat het diep is ingesleten.

Het concept habitus komt in twee bijdragen in dit minithema terug. Harry Oosterhuis dook in meer dan 200 onderzoeksverslagen en 30 beleidsdocumenten. Zijn conclusie: fietsen is maar in beperkte mate te

In 2010 bracht AGORA een themanummer uit over fietsen. Foto: Maarten Mieras

sturen met fysieke ingrepen. Veel kansrijker is het om zorgvuldig te kijken naar de lange termijn ontwikkeling van een fietscultuur. Een begrip als habitus geeft richting aan deze zoektocht. In de scriptie van Thijs Koolhof staat het begrip habitus zelfs centraal. De recensie van zijn scriptie beschrijft hoe hij het concept heeft toegepast in Nederland. Een belangrijke onderliggende vraag is hierbij net als bij het onderzoek van Bureau Wijkwiskunde: hoe kunnen achtergrondkenmerken van bewoners fietsgebruik verklaren?

Toekomst

Afgaande op deze drie bijdragen én het goed ontvangen 'De Fietsrepubliek' lijkt fietscultuur een belangrijkere plaats op de agenda te krijgen. Toch is Harry Oosterhuis na lezing van twee internationale overzichtsbouken over behoorlijk kritisch. Volgens hem is 'de wens de vader van de gedachte en ontbreekt het aan kritische reflectie. [het boek] 'City Cycling' ontstijgt nauwelijks het niveau van beleidsadvies, planningshandleiding en activistisch pamflet.' Daarbij is het denken in infrastructuur onder wetenschappers hardnekkig, aldus Oosterhuis. Er is nauwelijks aandacht voor sociaalpsychologische, sociaalculturele en historische dimensies. Sterker, 'de meeste auteurs lijken zich niet eens bewust te zijn van de relevantie ervan'. Kortom, alle redenen om op de

komende pagina's te reflecteren op het onderwerp. We hebben immers niet allemaal de onbevagen blik en het observatievermogen van Pete Jordan. Of zoals een grote Nederlandse denker en voetballer ooit stelde: 'Je gaat het pas zien als je het doorhebt'.

Peter Pelzer (p.pelzer@uu.nl) was initiatiefnemer van het AGORA themanummer over fietsen uit 2010 en is hoofdredacteur van AGORA.

Literatuursuggesties

- AGORA Fietsen (2010) AGORA, jrg. 26, no.4. Beschikbaar via: agora.magazine.nl
- Jordan, Pete (2013) De Fietsrepubliek: Een geschiedenis van fietsend Amsterdam. Amsterdam: Podium.
- Kuipers, Giseline (2010) De fiets van Hare Majesteit: Over nationale habitus en sociologische vergelijking. Oratie, Erasmus Universiteit Rotterdam. Beschikbaar.
- Pelzer, Peter (2010) Bicycling as a Way of Life: A Comparative Case Study of Bicycle Culture in Portland and Amsterdam. Masterscriptie, Universiteit van Amsterdam. Via: <http://www.peterpelzer.nl/thesisbicycleculturepp.pdf>.